

Nr 166

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående fångvårdsanstalter i Österåkers kommun, Stockholms län, och i Kumla stad; given Stockholms slott den 5 april 1957.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Herman Zetterberg

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framlägges förslag till den närmare utformningen av centralanstalter för fångvården i Österåkers kommun och i Kumla stad med ett platsantal av respektive 400 och 270. Anstalterna skall, jämte det tillämnade rannsakningsfängelset i Stockholm med 100 platser, ersätta den nuvarande centralanstalten Långholmen.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 april 1957.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, HEDLUND, PERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON, HENRIKSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, fråga angående fångvårdsanstalter i Österåkers kommun, Stockholms län, och i Kumla stad samt anför därvid följande.

Inledning

I ett den 2 november 1955 framlagt betänkande angående ersättningsbyggnader för Långholmsanstalten föreslog fångvårdsbyggnadsutredningen, att den nuvarande östra anstaltsgruppen, som har Långholmen som centralanstalt och som är dubbelt så stor som någon av de övriga, skulle delas upp på två grupper. Långholmsanstalten med dess cirka 600 intagna borde därvid ersättas med två nya centralanstalter, en anstalt för 300 intagna avsedd för den reducerade östra gruppen och förlagd i närheten av Stockholm (Åkersberga i Österåkers kommun) samt en anstalt för 200 intagna avsedd för en ny anstaltsgrupp i det inre av Mellan-Sverige och placerad i Kumla stad. Med Stockholms stad hade vidare träffats preliminärt avtal om att staden skulle uppföra ett rannsakningsfängelse i Stockholm med 100 platser, jämväl avsett för Stockholms läns behov.

Till östra anstaltsgruppen och den föreslagna inlandsgruppen skulle enligt utredningens förslag hänföras följande redan förefintliga anstalter.

Östra anstaltsgruppen	Slutna platser	Öppna platser
Sidoanstalten Svartsjö	49	
» Norrköping	93	
» Västervik	45	
» Visby	23	
Kolonien Vångdalen		50
» Bogesund		53
» Johannesberg		30
» Kungsgården		30
» Högskogen		30
» Åby		26

Inlandsgruppen	Slutna platser	Öppna platser
Sidoanstalten Falun	39	
» Karlstad	63	
Kolonien Bredsjönäs		30
» Rommersnäs		30
» Gustavsström		50
» Skåltjärnshyttan		30
» Älgberget		43

Enligt beslut av 1956 års riksdag (prop. 79; statsutsk. utl. 144; rskr. 305) anvisades till Ersättningsanstalter för Långholmen m. m. ett investeringsanslag av 1 740 000 kronor. Av beloppet avsågs respektive 1 000 000 kronor och 540 000 kronor för förvärv av mark för de av fångvårdsbyggnadsutredningen föreslagna anstalterna i Österåker och i Kumla samt 200 000 kronor för fortsatt utredningsarbete avseende dessa anstalter. Vidare bemyndigades Kungl. Maj:t att godkänna dels det mellan utredningen och Stockholms stad preliminärt träffade avtalet angående inrättande av ett rannsaktionsfängelse i Stockholm och dels ett mellan utredningen och ägarna till fastigheterna Husby 1¹, 2² och 5¹ samt Runö 7¹ i Österåkers kommun preliminärt träffat köpekontrakt om förvärv av nämnda fastigheter. Statsutskottet framhöll vikten av att räjongplanen fullföljdes genom att även den enligt utskottets mening alltför stora östra anstaltsgruppen uppdelades.

Genom beslut den 29 juni och den 6 juli 1956 har Kungl. Maj:t uppdragit åt *fångvårdens byggnadskommitté*¹ att avge detaljerade förslag till byggnads-, arbets-, utrustnings- och personalplaner samt till ordnandet av personalens bostadsfråga vid de nya centralanstalterna. I ett den 10 oktober 1956 avgivet betänkande (stencilerat) har kommittén framlagt förslag i nämnda hänseenden, utom såvitt avser personalbostadsfrågorna, beträffande vilka kommittén avser att sedermera avge särskilt förslag. I skrivelse den 28 mars 1957 har kommittén gjort vissa kompletterande beräkningar beträffande kostnaderna för vissa av de föreslagna byggnaderna.

Jag torde nu få anmäla kommitténs förslag angående den närmare utformningen av de båda centralanstalterna i Österåker och i Kumla.

Kommitténs förslag

Centralanstalten i Österåker

Enligt kommitténs förslag skall centralanstalten i Österåker förläggas till Runö gårds västra delar. Söder om området går järnvägslinjen Stockholm—Österskär och en mindre väg till Vaxholm. Åkers Runö station ligger mitt för anstaltsområdet. På södra och östra sidan om anstaltsområdet torde i fram-

¹ Ledamöter: Landshövding Th. Bergquist ordförande, ledamoten av I kammaren B. Andersson i Tidaholm, byråchef S. Blom, byrådirektör T. Bunner, byråchef T. Eriksson, ledamoten av I kammaren A. Mannerskantz, ombudsman E. Pettersson, ledamoten av I kammaren O. Pålsson i Lit, byggnadschef O. Rinman, fångvårdsdirektör G. Rudstedt, byrådirektör P. Tamelin samt medicinalrådet C. Åmark.

tiden framdragas en motorväg (Bogesundsleden) mellan Stockholm och Norrtälje. Norr om området går vägen Stockholm—Åkersberga, vilken inom några år beräknas få en ny sträckning intill samhället och en ny bro över Åkers kanal. Vid bestämning av platsen för anläggningen har särskild hänsyn tagits till de sistnämnda två projekterade vägarna.

Kommittén framhåller att den lagt stor vikt vid att utforma anstalten på ett sätt som ger högsta grad av säkerhet men samtidigt möjliggör en modern arbetsdrift och en differentiering av klientelet i hanterliga grupper samt i övrigt sådana behandlingsmässiga och tekniska resurser som kräves vid en modern centralanstalt. I detta hänseende har kommittén i stort sett följt de principer, som legat till grund för utformningen av Hallanstalten och dess sidoanstalter.

Kommittén har med anledning av det starkt ökade fångantalet ansett sig böra föreslå en omedelbar uppräknning av antalet platser på Österåkersanstalten från av fångvårdsbyggnadsutredningen beräknade 300 till 400. Mark har reserverats för ytterligare utbyggnad, om en sådan skulle visa sig behöblig.

Kostnaderna för uppförande av de utav kommittén föreslagna byggnaderna samt för övriga byggnadsarbeten uppskattas efter prisläget den 1 juli 1956 till 23 000 000 kronor. Av beloppet avses 7 750 000 kronor för uppförande av verkstadsbyggnader. I förenämnda skrivelse den 28 mars 1957 har kommittén anmält, att det vid den fortsatta projekteringen visat sig möjligt att genom viss minskning av ytorna, förenklade konstruktioner med mindre spännvidder och koncentration av de sanitära anläggningarna nedbringa kostnaderna för verkstadsbyggnaderna till 4 300 000 kronor. De totala kostnaderna nedgår således till 19 550 000 kronor. Beträffande byggnadernas placering inom anstaltsområdet torde få hänvisas till en såsom bilaga vid detta protokoll fogad situationsplan (*Bil. A*). Kommitténs förslag till byggnadsplan innebär i huvudsak följande.

Anstalten skall helt omslutas av en fem meter hög betongmur. Avsikten är att komplettera vegetationen kring anstaltsområdet för att i största möjliga utsträckning förhindra insyn från intilliggande vägar och terrängområden. Det av muren omslutna anstaltsområdet är cirka 400×600 meter. I muren vid entrén förlägges en centralvaktbyggnad. Övriga byggnader utgöres av specialavdelning I med plats för 120 intagna, specialavdelning II (för svårbehandlade) med fyra förläggingsbyggnader för vardera 20 man, allmänna bostadsavdelningar, bestående av fem slutna vinkelbyggnader, var och en för 40 intagna, samlings- och köksbyggnad samt panncentral och verkstadsbyggnader. Inom det muromgärdade området finns utrymme för ytterligare tre 40-mannaavdelningar samt för verkstäder och administrationslokaler till dessa. Mellan specialavdelning I och de allmänna avdelningarna finns dessutom markreserv för ytterligare en specialavdelning eller klinik.

Den av kommittén föreslagna fördelningen av platserna å olika avdelningar framgår av följande sammanställning.

Avdelning	Antal platser
Specialavdelning I	
mottagningsavdelning	25
kroppssjukavdelning	20
psykiatrisk avdelning	20
tuberkulosavdelning	20
isoleringsavdelning	35
Specialavdelning II	
avdelningar för svårbehandlade	80
Allmänna avdelningar	200
	400

Centralvaktbyggnaden innehåller vaktrum, kontrollrum för televisionsbevakning, rum för telefonväxel, vänthall för besökande, rum för överkonstapel, personalrum, en mindre försäljningslokal för terapivaror, som tillverkas inom anstalten, m. m. Då byggnaden delvis ligger utanför muren, har muren här byggts upp ytterligare för att förhindra rymningar. Från vaktbyggnaden leder kulvertförbindelser till administrationsbyggnaden, de båda specialavdelningarna, samlingsbyggnaden, panncentralen och den närmast liggande verkstaden.

Specialavdelningen I utformas med en centralkropp i delvis två våningar, innehållande administrations- och behandlingslokaler m. m. samt i flyglar till denna mottagnings- och kroppssjukavdelningar, psykiatrisk avdelning, tbc- och isoleringsavdelningar på ena sidan och besöksavdelning på den andra. De olika avdelningarna är förbundna med varandra och administrationsavdelningen genom en gång. Mellan bostadsflyglarna finns promenadgårdar för avdelningarna, avgränsade med murar och stängsel. Bostadsrummen i flyglarna är förlagda mot gårdarna. Hela byggnadskomplexet bildar på detta sätt en sluten rektangulär enhet — ett fängelse inom fängelset. Kompletterad med televisionsbevakning torde denna utformning erbjuda största möjliga säkerhet mot rymningar. I övrigt disponeras denna avdelning på följande sätt.

I administrations- och behandlingsbyggnaden utgräves källaren och inredes till vissa behandlingslokaler, som inte erfordrar dagsljus, och till centralförråd för anstalten. I anslutning till förrådet finns mottagningsbod m. m. Här utmynnar gångkulverten från bl. a. centralvakten. Hissförbindelse finns från källarplanet genom byggnaden. En framtida utbyggnad av administrations- och behandlingslokalerna beräknas kunna ske genom en påbyggnad av envåningsdelen.

Mottagningsavdelningen omfattar 25 enkelrum med sådana bilokaler som sköljrum, toaletterum, bad, undersöknings- och behandlingsrum, vaktrum, arbetssalar m. m.

Kroppssjukavdelningen har 20 platser, fördelade på fyrsängsrum och ensängsrum. Till avdelningen hör sedvanliga biutrymmen samt arbetssalar för uppegående patienter.

Den psykiatriska avdelningen, som skall tillgodose den s. k. räjongpsykiatriens behov för den östra anstaltsgruppen, omfattar 20 platser fördelade på fyrsängsrum och ensängsrum, bilokaler och arbetssalar för vävning, träslöjd och snideri samt läderarbete och konsthantverk. Arbetssalarna och

vissa biutrymmen har förlagts i en inre del av byggnaden och har enbart överljus. Detta medför att såväl större säkerhet mot rymningar erhålles som att planen blir mer ekonomisk.

Tuberkulosavdelningen, som avses skola bli en riksavdelning — liksom fallet är med Långholmens nuvarande tuberkulosavdelning — har 20 platser, uppdelade i två grupper om respektive 14 och 6 platser. Den mindre gruppen är avsedd för sådana intagna som genom sitt uppförande bör avskiljas från övriga tbc-patienter. Till varje grupp hör toaletterum, dag- och matrum, förråd jämte arbetssal och gemensamt för de båda grupperna vakttrum, serveringskök, undersöknings- och behandlingsrum jämte bad. Bilokaler och arbetssalar förlägges även här till en inre del av byggnaden med enbart överljus.

Isoleringsavdelningen omfattar 35 platser, uppdelade i två grupper av olika säkerhetsgrad. 10 rum är anordnade i en särskild avdelning med »maximum-säkerhet». Övriga 25 rum har »medium-säkerhet». Till varje avdelning hör sedvanliga bilokaler. Vaktrum, serveringskök, undersökningsrum, bad och samtalsrum är gemensamma för avdelningarna.

Besöksavdelningen är förlagd till en särskild flygel i anslutning till administrationslokalerna. Den består av 15 enkelrum och en större besöks hall. Avdelningen är utrustad med sedvanliga bilokaler. Avsikten är nämligen att besöksavdelningen vid behov skall kunna utnyttjas såsom tillfällig förstärkning av övriga avdelningar. Den bör därför utrustas med motsvarande bilokaler.

Specialavdelning II förlägges på ett särskilt inhägnat område omedelbart innanför entrén. Klientelet på denna avdelning skall normalt icke ha kontakt med övriga intagna inom anstalten. De skall arbeta för sig inom en del av det stora verkstadskomplexet och använda kulvertförbindelse mellan verkstäder och bostäder. Genom sin förläggning intill centralvakten kan specialavdelningen hållas under särskild uppsikt därifrån.

De *allmänna avdelningarna*, som bygges i ett plan, innehåller vardera två 20-mannaavdelningar försedda med matrum, pentry, dagrum och fritidsverkstad. Vaktrummen är placerade mellan respektive avdelningar. God överblick erhålles över korridorerna.

Samlingssals- och köksbyggnaden disponeras på följande sätt.

Samlingssals- och köksbyggnaden innehåller centralkök med biutrymmen, matsal (för 50 personer) och klubbtrum för personalen, samlingssal (för 350 personer) om 12×24 m med biomaskinrum samt centralbibliotek och två studiecirkelrum. Samlingslokalen är så utformad, att den kan användas även för idrottsändamål. Under kökslokalerna finns förråd för köket samt en omklädnads- och bastuavdelning för de allmänna avdelningarna, innehållande omklädnadsrum, tvagningsrum, bastu och utrymme för idrottsmateriel. Återstoden av källaren utgräves för framtida inredning till fritidslokaler m. m. Maten forslas i kantiner till varje paviljong, där utspisning sker i varje bostadsflygel för sig. Till byggnaden är anknuten panncentral med biutrymmen. I samband med varuintaget till köket och panncentralens kolintag är anordnad en varugård, som är avskild från anstaltsområdet i övrigt. Därigenom kan det omkringliggande anstaltsområdet hållas i ett prydligare skick än som annars vore möjligt.

Verkstadsbyggnaden är avsedd för dels de intagna på specialavdelning II, 80 platser, och dels de intagna på de allmänna avdelningarna, 200 platser. Beträffande den närmare dispositionen av verkstadsbyggnaden anföres.

Verkstaden för specialavdelningen är avsedd för kartongindustri, tryckeri och arbetsterapi och omfattar ca 2 600 kvm bruttoyta. Den står i förbindelse med kulverten från specialavdelningen. Från kulverten kommer de intagna till denna verkstads särskilda omklädnads-, tvätt- och rastrum, vilka vetter mot en sluten verkstadsgård. Verkstadshallen ligger mitt i byggnaden och är omgiven av förråds- och lagerlokaler. Längs byggnadens östra fasad är insprängt ett industrikontor med utrymmen för råjongingenjör, arbetsföreståndare, skriv- och ritbiträden m. m. Dessa kontorslokaler har direkt ingång utifrån. Terapiverkstaden, som är belägen i en mindre byggnad på andra sidan om nämnda verkstadsgård, har tre arbetssalar, förråd samt omklädnads- och rastrum.

Verkstaden för de intagna på allmänna avdelningarna är avsedd för mekanisk industri, träindustri, konfektionsindustri samt arbetsterapi och omfattar ca 6 700 kvm bruttoyta inklusive kallförråd. Denna verkstadsdel utgör en direkt förlängning av verkstaden för specialavdelningen och skiljes från denna genom ytterligare en sluten verkstadsgård. Hela fabrikskomplexet bildar på detta sätt en sluten enhet, varigenom bevakningen underlättas.

Den mekaniska verkstaden är inrättad efter följande plan. Från ett varuintag på fabriksbyggnadens kortsida mot en av verkstadsgårdarna leder en telferbana till råvarulager och materialbearbetningslokaler. Till höger om dessa ligger personalutrymmen samt omklädnads-, tvätt- och rastrum för de intagna ävensom en verktygs- och experimentavdelning med tillhörande verktygsförråd m. m. Därefter följer en stor maskin- och monteringshall, ytbehandlingsavdelning, avsynings- och kontrollavdelning samt lagerlokal för färdiga artiklar.

Parallellt med den mekaniska verkstaden ligger möbelverkstaden. Från virkesförråd och torkar, som är inrymda i ett från huvudbyggnaden avskilt förråd, går en obruten arbetsbana genom utrymmet för torkat virke till en stor kap- och maskinhall samt vidare till sammansättningsverkstad, ytbehandlingsavdelning, tapetseraravdelning samt utrymmen för avsyning och emballering. Till vänster om varuintaget ligger omklädnads-, tvätt- och rastrum till denna verkstad och till höger garage samt utrymmen för lacker, oljor och kompressorer.

I en mindre byggnadskropp mitt i fabrikskomplexet är konfektions- och terapiverkstäderna belägna. Var och en av dessa har särskilda omklädnads-, tvätt- och rastrum. Källaren under denna byggnad innehåller färdiglager för möbelverkstaden.

Hela fabriksbyggnaden är försedd med taklanterniner. I ytterväggarna är endast enstaka fönster inplacerade.

Beträffande arbetsdriften för anstalten anför kommittén, att sysselsättningen av de intagna bör, med hänsyn till att Österåkersanstalten kommer att hysa ett icke bara i fråga om arbetsduglighet och arbetsvillighet utan även i fråga om intressen och arbetsinriktning säkerligen mycket heterogent klientel, varieras i så stor utsträckning som möjligt.

När det gäller klientelet inom specialavdelning I, alltså klientelet på motagningsavdelningen, psykiatriska avdelningen, kroppssjuk-, tuberkulos- och isoleringsavdelningarna, kan det enligt kommitténs mening knappast bli fråga om annan sysselsättning än arbetsterapi. Denna bör dock differentieras så mycket som möjligt. Erfarenheterna från arbetsterapien vid fångvårdens psykiatriska avdelningar, framför allt avdelningen å Härlanda, vi-

sar att man med relativt enkla medel kan åstadkomma en så rikhaltig sortering av arbetsuppgifter, att praktiskt taget varje där intagen person kan ges en för honom lämpad sysselsättning. Dessa erfarenheter har beaktats vid den av kommittén för Österåker föreslagna arbetsterapiorganisationen, som omfattar bl. a. vävning, träslöjd och träsnideri, läder- och skinnarbete, pappslöjd och kartongarbete, flättnings- och monteringsarbete, keramikarbete samt konsthantverk.

I fråga om det svårbehandlade klientelet inom specialavdelning II anser kommittén, att ett relativt okomplicerat industriarbete är den sysselsättning, som lämpar sig bäst för flertalet intagna. Kommittén har vid arbetsvalet stannat för kartongindustri och fabrikation av kontorsmateriel, främst förvaringspärmar. Såsom komplement till fabriksdriften får avdelningen dels ett tryckeri, där lämpliga intagna med längre strafftider kan få en värdefull och intressant arbetsuppgift, dels arbetsterapi för intagna med arbetshinder.

När det gäller sysselsättningen av de på de allmänna avdelningarna intagna bör enligt kommittén tyngdpunkten läggas på mekanisk industri. Efter överläggningar med representanter för näringslivet har kommittén blivit alltmer övertygad därom, att fabriksdrift i ganska stor skala är den sysselsättningsform, som för det stora flertalet intagna betyder den bästa och snabbaste arbetsträningen och arbetstillvänjningen. Kommittén anser därför att man, i den mån så kan ske, bör gå in för större verkstadsenheter än som hittills varit brukligt inom fångvården. Förutom mekanisk industri föreslår kommittén en medelstor möbelindustri med tapetseriavdelning, en mindre konfektionsindustri och en arbetsterapiavdelning för intagna med arbetshinder av olika slag.

Kommittén framhåller, att ytterligare sysselsättningsmöjligheter föreligger i form av ekonomiarbeten (handräckning), varvid varje avdelning får svara för det inom densamma erforderliga arbetet. De för hela anstalten gemensamma handräckningsuppgifterna (eldning, yttre renhållning, köksarbete, byggnadsunderhåll, skrivarbete och biblioteksarbete m. m.) får ombesörjas av interner på de allmänna avdelningarna.

Sammanfattningsvis föreslås sysselsättningen få följande organisation.

	Arbetsplatser
Specialavdelning I	
arbetsterapi	
ekonomiarbete	
Specialavdelning II	
kartongindustri och pärmstillverkning	45
tryckeri	15
arbetsterapi	10
ekonomiarbete	10
	80
Allmänna avdelningar	
mekanisk industri	100
möbelindustri	40
konfektionsindustri	20
arbetsterapi	10
ekonomiarbete	30
	200

Enligt utrustningsplanen beräknar kommittén för anskaffning av inventarier och maskiner m. m. ett belopp av sammanlagt 3 825 000 kronor. Beloppet motsvarar anskaffningskostnaden för en helt ny utrustning. Hänsyn har alltså vid denna beräkning icke tagits till värdet av de inventarier, som kan komma att överflyttas till Österåker från Långholmsanstalten. En omräkning av kostnaderna kommer därför att verkställas, innan kommittén framlägger förslag till anslagsäskanden i denna del. Då sådant förslag blir aktuellt först om något år, har kommittén icke ansett det nödvändigt att redan nu verkställa inventering av den på Långholmen befintliga utrustningen.

Personalkostnaderna för lönegradsplacerade befattningshavare beräknas uppgå till cirka 2 330 000 kronor för år. Härtill kommer arvoden för viss personal. Personalbehovet vid anstalten uppskattas av kommittén till 199 befattningshavare enligt följande personalplan.

Befattningshavare	Lönegrad
1 överläkare	37
1 fångvårdsdirektör	34
2 förste läkare	31
1 fångvårdsinspektör	29
1 psykolog	29
1 intendent	27
1 arbetsföreståndare	25
1 arbetsinspektör	25
4 fångvårdsassistenter	23
1 förste yrkesmästare	20
1 social kurator	20
1 förste arbetsterapeut	18
1 maskinmästare	18
1 social kurator	18
2 uppsyningsmän	18
5 yrkesmästare	18
3 uppsyningsmän	16
10 yrkesmästare	16
3 kansliskrivare	15
2 överskötare	15
2 överskötterskor	15
6 arbetsterapeuter	14
1 köksföreståndare	14
1 materialförvaltare	14
10 yrkesmästare	14
19 överkonstaplar	14
1 förrådsförman	13
2 kontorister	13
1 reparatör	13
2 biträdande köksföreståndare	12
1 förrådsman	12
1 hantverkare	12
1 reparatör	12
90 vaktkonstaplar	12
2 bilförare	11
1 eldare	11
6 kanslibiträden	11
9 biträden rb (varav 1 telefonist)	

Kommittéledamoten *G. Rudstedt* har uttalat, att platsantalet på mottagnings- och isoleringsavdelningarna å specialavdelning I är för knappt tillmätt. Kommittén framhåller gentemot detta uttalande, att det föreslagna platsantalet bör förslå, därest avdelningarna av specialkaraktär utföres »flexibla», så att varje avdelning kan utnyttjas för olika behov. *Rudstedt* har även reserverat sig mot detaljförslaget beträffande antalet kuratorer och uttalat att en kurator icke tillfredsställande kan handha fler ärenden än för 100 intagna. Därjämte har ledamöterna *S. Blom* och *E. Pettersson* gjort vissa uttalanden beträffande det allmänna löneläget för personal inom fångvården.

Centralanstalten i Kumla

Med representanter för Kumla stad har kommittén träffat preliminär uppställning om förvärv av i runt tal 54 hektar mark för den nya centralanstalten i Kumla. Anstaltsområdet ligger i stadens södra utkant men endast cirka 600 meter från stadens centrum. Vidare har kommittén träffat avtal om förvärv av stadsägan nr 1051 A i Kumla stad. Fastigheten avses att användas som personalbostad (jfr statsverksprop. 1957, bil. 23, s. 26).

Även anstalten i Kumla bör enligt kommittén med hänsyn till det ökade fångantalet utvidgas något i förhållande till vad fångvårdsbyggnadsutredningen förordat, förslagsvis från 200 till 270 platser med framtida utbyggnadsmöjligheter.

Anstalten är i princip utformad på samma sätt som angivits för centralanstalten i Österåker. Det av muren omslutna området är cirka 400 × 525 meter.

Kostnaderna för uppförande av de utav kommittén föreslagna byggnaderna samt för övriga byggnadsarbeten uppskattas efter prisläget den 1 juli 1956 till 20 000 000 kronor. Av beloppet avses 6 650 000 kronor för uppförande av verkstadsbyggnader. I förenämnda skrivelse den 28 mars 1957 har kommittén — med samma motivering som anförts beträffande Österåkersanstalten — anmält att nämnda kostnader kunnat nedbringas till 3 300 000 kronor. De totala kostnaderna nedgår således till 16 650 000 kronor. Beträffande byggnadernas placering inom anstaltsområdet torde få hänvisas till en såsom bilaga vid detta protokoll fogad situationsplan (*Bil. B*).

Den av kommittén föreslagna fördelningen av platserna å olika avdelningar framgår av följande sammanställning.

Avdelning	Antal platser
Specialavdelning I	
mottagningsavdelning	20
kroppssjukavdelning	15
psykiatrisk avdelning	15
isoleringsavdelning	20
	70
Specialavdelning II	
avdelningar för svårbehandlade	40
Allmänna avdelningar	160
	270

I fråga om byggnadsplanen anför kommittén i huvudsak följande. Centralvaktbyggnaden har samma utformning som motsvarande byggnad i Österåker.

Specialavdelning I är utförd efter samma planidé som angivits för Österåkersanstalten. Utöver i sammanställningen angivna avdelningar innehåller denna specialavdelning administrations- och behandlingslokaler. Av isole-ringsavdelningens 20 platser har 4 maximala säkerhetsanordningar. Besöksflygeln innehåller 10 besöksrum och 1 besökshall.

Specialavdelning II består av två bostadsavdelningar, var och en avsedd för 20 man. Angränsande område har reserverats för en utbyggnad med två nya 20-mannaavdelningar.

De *allmänna avdelningarna* är fyra till antalet, var och en avsedd för 40 man. Utrymme har reserverats för ytterligare två sådana avdelningar.

Samlingsalen är dimensionerad för 250 personer och personalmatsalen för 40 personer.

Verkstadsbyggnaden är avsedd för dels de intagna på specialavdelning II, 40 platser, och dels de intagna på de allmänna avdelningarna, 160 platser. Verkstaden för specialavdelningen är avsedd för skinn- och läderindustri och omfattar cirka 1 900 kvm bruttoyta. I anslutning till denna byggnad är verkstadens industrikontor inrymt. Verkstaden för de intagna på de allmänna avdelningarna är avsedd för mekanisk industri, träindustri, konfektionsindustri och arbetsterapi och omfattar cirka 6 000 kvm bruttoyta inklusive kallförråd. Fabriksanläggningen i Kumla har i huvudsak samma utformning som den i Österåker med de avvikelser som är betingade av tillverkningen och driften.

Beträffande planeringen av arbetsdriften uttalar kommittén, att den utgått från samma förutsättningar i fråga om klienteletts sammansättning och arbetsförmåga som beträffande Österåkersanstalten. Driftorganisationen överensstämmer också i väsentliga delar med organisationen vid sistnämnda anstalt. Kommittén tar därför i detta sammanhang endast upp de avsnitt i arbetsplanen, där anstaltens arbetsdrift mera väsentligt avviker från Österåkersanstaltens. För specialavdelning II föreslås således skinn- och läderarbete. Med hänsyn till att Kumlaanstaltens upptagningsområde kommer att omfatta bl. a. Örebro län, där skinn- och läderindustrien är starkt representerad inom näringslivet, kan det enligt kommittén bedömas vara fördelaktigt ur eftervårdssynpunkt att bereda arbetsträning under anstaltstiden i just dessa arbeten. Träindustrien har för denna anstalts del ansetts böra inriktas främst på grövre snickeri.

Arbetsdriften föreslås få följande organisation.

Arbetsplatser

Specialavdelning I	
arbetsterapi	
ekonomiarbete	
Specialavdelning II	
skinn- och läderindustri	30
ekonomiarbete	10
	40

Allmänna avdelningarna	
mekanisk industri	80
träindustri	30
konfektionsindustri	20
arbetsterapi	10
ekonomiarbete	20
	<u>160</u>

Enligt utrustningsplanen beräknas för anskaffning av inventarier och maskiner ett belopp av sammanlagt 2 885 000 kronor.

Personalkostnaderna för lönegradsplacerad personal uppskattas av kommittén till 1 810 000 kronor. Härtill kommer vissa arvoden. Personalbehovet beräknas uppgå till 154 befattningshavare enligt följande personalplan.

Befattningshavare	Lönegrad
1 överläkare	37
1 fångvårdsdirektör	32
1 förste läkare	31
1 fångvårdsinspektör	29
1 psykolog	29
1 intendent	27
1 arbetsföreståndare	25
1 arbetsinspektör	25
2 fångvårdsassistenter	23
1 förste yrkesmästare	20
1 social kurator	20
1 förste arbetsterapeut	18
1 maskinmästare	18
1 social kurator	18
2 uppsyningsmän	18
4 yrkesmästare	18
2 uppsyningsmän	16
7 yrkesmästare	16
2 kansliskrivare	15
2 överskötare	15
2 översköterskor	15
4 arbetsterapeuter	14
1 köksföreståndare	14
1 materialförvaltare	14
7 yrkesmästare	14
15 överkonstaplar	14
1 förrådsförman	13
2 kontorister	13
1 reparatör	13
1 biträdande köksföreståndare	12
1 hantverkare	12
1 reparatör	12
71 vaktkonstaplar	12
2 bilförare	11
4 kanslibiträden	11
6 biträden rb (varav 1 telefonist)	

Kommittéledamoten *G. Rudstedt* har anfört samma reservation beträffande antalet kuratorer som i fråga om Österåkersanstalten.

Yttranden

Över kommitténs förslag till anstalter i Österåker och Kumla har utlåtanden avgivits av statskontoret, byggnadsstyrelsen, fångvårdsstyrelsen, länsstyrelsen i Stockholms län — som inhämtat yttranden av kommunalfullmäktige i Österåkers kommun, länsarkitekten och riksantikvarieämbetet —, länsstyrelsen i Örebro län — som vid sitt utlåtande fogat yttranden av landsfogden, landsfiskalen i Kumla distrikt, förste provinsialläkaren, länsarkitekten, länsbrandinspektören, vederbörande yrkesinspektör och byggnadsnämnden i Kumla stad — samt statens lönenämnd. Förslaget lämnas i huvudsak utan erinran av statskontoret och länsstyrelserna. Byggnadsstyrelsen har endast yttrat sig beträffande de föreslagna anstallernas byggnadstekniska utformning. Statens lönenämnd har i fråga om lönesättningen för personalen vid anstalterna gjort vissa erinringar. Förslaget avstyrkes av fångvårdsstyrelsen. Sedermera har fångvårdens byggnadskommitté avgivit en promemoria i ärendet.

Vidare har anstaltsnämnden vid fångvårdsanstalten å Långholmen, Sveriges arbetsledareförbund, Svenska fångvårdssällskapet och Föreningen tjänstemän inom kriminalvården avgivit yttranden med anledning av kommitténs förslag.

Statskontoret uttalar med anledning av de redovisade kalkylerna beträffande byggnadskostnaderna, att ämbetsverket med hänsyn till storleken av de investeringar, varom här är fråga, rent allmänt vill framhålla vikten av att alla möjligheter till besparingar omsorgsfullt tillvaratages vid anläggningarnas uppförande. I fråga om kostnaderna för inventarier m. m. förutsätter statskontoret att vid Långholmsanstalten befintlig utrustning, som icke utan tvingande skäl anses böra kasseras, tages i anspråk vid den nya anstalten i Österåker. Jämväl beträffande anstalten i Kumla bör övervägas, huruvida icke redan tillgänglig utrustning åtminstone i viss utsträckning kan komma till användning. I fråga om den för sistnämnda anstalt uppgjorda utrustningsplanen sätter statskontoret i fråga, om icke medelsanvisningarna för biblioteksböcker, konst m. m. (53 000) samt för idrottsutrustning (5 000) och musikinstrument (4 000) kan reduceras. I övrigt anför statskontoret vissa synpunkter på lönesättningen för personalen vid de båda anstalterna.

Länsstyrelsen i Stockholms län uttalar, att den finner Österåkeranstaltens tilltänkta läge lämpligt ur de synpunkter man brukar anlägga i dylika fall och att hinder för den föreslagna anläggningen ur allmän planeringssynpunkt icke heller torde möta. Med hänsyn till svårigheten att dölja den höga betongmur, som avses skola omsluta anläggningen, hade det varit önskvärt att man prövat möjligheten att förlägga anstalten på något av de redan skogbevuxna områdena i trakten. Att kommittén själv varit medveten om det föreslagna lägets öppenhet för insyn framgår av dess egna uttalanden. När kommittén ändå stannat för här ifrågavarande förslag, torde man kunna förutsätta att kommittén funnit förslaget ur andra synpunkter innebära den bästa lösningen av frågan om anstaltens läge.

Enligt det av fångvårdsbyggnadsutredningen på sin tid framlagda förslaget skulle Österåkersanstalten vara avsedd för ca 300 intagna. Detta antal har emellertid i kommitténs förslag höjts till 400 med möjlighet till utbyggnad för ytterligare 120, därest behov av sådan utbyggnad skulle uppkomma. Länsstyrelsen uttalade i sitt utlåtande år 1956 över fångvårdsbyggnadsutredningens betänkande, att stora fångelser ej torde vara ändamålsenliga ur modern vårdsynpunkt och att det även ur allmänna samhällsliga planeringssynpunkter kan möta vissa betänkligheter att inrätta dylika anstalter. Länsstyrelsen vidhåller i princip detta uttalande, men vill i nu förevarande sammanhang icke göra några erinringar i fråga om den föreslagna storleken av anstalten. Länsstyrelsen har ej heller något att invända mot en eventuell utbyggnad av anstalten till den av kommittén ifrågasatta kapaciteten. Med den utformning i övrigt, som den föreslagna anstalten erhållit, synes den, såvitt länsstyrelsen förmår bedöma, i skilda hänseenden motsvara de fordringar, som numera bör ställas på en fångvårdsanstalt av klass.

För modernt fångvårdstänkande torde frågan om de intagnas sysselsättning intaga en central plats. Det ligger i sakens natur, att klientelet på en fångvårdsanstalt måste bli heterogent till sin sammansättning och att till följd härav frågan om sysselsättningen bör lösas på ett sätt, som ger utrymme för så stor differentiering som möjligt. Länsstyrelsen kan för sin del icke finna annat än att förslaget i denna del tillgodoser rimliga anspråk.

Självfallet måste kostnaderna för en anläggning av den storleksordning, som det här rör sig om, bli höga. Detta gäller såväl byggnadskostnaderna som utrustnings- och personalkostnaderna. Vad de förstnämnda beträffar tillåter sig länsstyrelsen — utan att ingå på någon närmare bedömning av de av kommittén angivna siffrorna, vartill länsstyrelsen för övrigt saknar möjlighet — att framhålla vikten av en sträng hushållning med tillgängliga resurser.

I fråga om den för anstalten föreslagna personalplanen har länsstyrelsen icke funnit anledning göra annat uttalande, än att den av ledamoten Rudstedt reservationsvis framförda invändningen beträffande antalet kuratorer synes berättigad.

Länsstyrelsen i Örebro län anför beträffande den föreslagna anstalten i Kumla, att ståndpunkt snarast bör tagas till anordnande av förvaringsplats för häktade och dylika vid nedläggandet av den nuvarande fångvårdsanstalten i Örebro.

Enligt förslaget uppgår byggnadskostnaderna per vårdplats för Österåkeranstalten till omkring 58 000 kronor mot 74 000 kronor för Kumlaanstalten. Personalkostnaderna för lönegradsplacerad personal per vårdplats och år beräknas till omkring 5 800 kronor för Österåkeranstalten och till omkring 6 700 kronor för Kumlaanstalten. Då de båda anstalterna i stort sett torde vara likvärdiga ur vårdsynpunkt, synes det enligt länsstyrelsen ur statsfinansiell synpunkt angeläget att kostnadsberäkningarna ytterligare un-

dersökes. Bland annat synes böra övertäckas huruvida ej beträffande specialavdelning I entrébyggnaden och besöksbyggnaden kan anordnas på sådant sätt, att de åtminstone nattetid kan bevakas av en gemensam vakt.

Vidare anser länsstyrelsen att skyddsrum bör anordnas vid den blivande anstalten i Kumla. Beträffande detaljer i utformningen av anstalten har vissa erinringar gjorts av vederbörande yrkesinspektör, vilka enligt länsstyrelsen bör beaktas. I övrigt har länsstyrelsen intet att erinra mot förslagen.

Byggnadsstyrelsen anför att styrelsen varit kommittén behjälplig med uppgörandet av de principritningar, som bifogats betänkandet, och därvid utgått från av kommittén upprättade lokalprogram. Då lokalprogrammen, som i allt väsentligt är avhängiga av de vårdformer som avses bli tillämpade, godtagits av den inom kommittén företrädde expertisen har styrelsen sålunda icke funnit anledning att här behandla denna del av utredningen. Principritningarna är schematiska och måste bearbetas i detalj innan de lägges till grund för fortsatt projekteringsarbete.

Sådan bearbetning har redan i viss mån kommit till stånd i det att styrelsen på kommitténs begäran underkastat frågan om de i anläggningarna ingående förslagen till verkstadsbyggnader en närmare översyn. Vidare har även andra i förslagen ingående byggnader i samband med förarbetena för fångvårdsanläggningen i Tidaholm ytterligare bearbetats, varvid hänsyn även fått tagas till numera från kommitténs sida skärpta säkerhetskrav.

Det har vid detta arbete visat sig möjligt att genom minskning av vissa lokalutrymmen, förenklad planläggning och rationalisering i utförandet nedbringa kostnaderna för de båda här aktuella anläggningarna. För Österåkeranstalten kan kostnaderna sålunda enligt samma förutsättningar som gällt för de i betänkandet anförda kostnaderna nu uppskattas till ca 21,25 miljoner kronor och för Kumlaanstalten till ca 18,0 miljoner kronor.

Då grundförhållandena på de valda förläggningsplatserna icke tidigare närmare klarlagts har byggnadsstyrelsen i samband med nyssnämnda bearbetning låtit utföra en noggrann grundundersökning. Detta arbete, som helt nyligen hunnit avslutas, visar beträffande anstalten i Kumla, att normala grundläggningsmetoder kan tillämpas under förutsättning att det muromgärdade området förskjutes något åt öster. Enligt vad byggnadsstyrelsen erfarit innebär en sådan jämkning inga olägenheter eller ökade kostnader.

Beträffande anstaltsområdet i Österåker visar undersökningen, att grundförstärkning medelst pålning blir nödvändig. Kostnaderna härför samt övriga med undergrundens beskaffenhet sammanhängande särskilda byggnadsåtgärder har, under förutsättning att anstaltens uppbyggnad enligt föreliggande förslag bibehålles oförändrad, uppskattats till ca 1 250 000 kronor. Av detta belopp faller ca 750 000 kronor på byggnader, ca 250 000 kronor på förbindelsekulvertar samt ca 250 000 kronor på omslutningsmur.

Med oförändrad planlösning bör sålunda totalkostnaderna för anstalten i Österåker nu uppskattas till ca 22,5 miljoner kronor, vilket med 0,5 miljoner kronor understiger den i utredningen angivna kostnaden.

Enligt vad byggnadsstyrelsen har sig bekant föregicks valet av Österåker av en noggrann prövning av olika alternativa platser, varvid slutligen den föreslagna utvaldes såsom den enda möjliga.

Innan slutlig ställning toges till anläggningens utformning på denna plats vill byggnadsstyrelsen förorda att i syfte att ytterligare begränsa de totala anläggningskostnaderna en noggrann prövning av vissa nu uppställda fordringar göres. En sådan synes närmast böra ske genom fångvårdens byggnadskommitté och avse prövning huruvida icke en ökad koncentration av anstaltslokalerna är möjlig att genomföra utan eftersättande av de principer, som uppdragits för behandlingen inom en tidsenlig fångvård. Vidare bör i detta sammanhang på nytt övervägas huruvida kostnaderna för bl. a. gångkulvertar och omslutningsmur av betong ger en motsvarande vinst ur drifts- och bevaktningssynpunkt.

Byggnadsstyrelsen vill emellertid ytterligare framhålla en omständighet som synes böra närmare beaktas i samband med ovan förordad överarbetning.

Vårdplatskostnaden för Österåkeranstalten kommer, därest inga förändringar beträffande anläggningens utformning vidtages, att uppgå till ca 57 000 kronor, vilket trots de i detta fall ingående särskilda kostnaderna för grundförstärkning med 10 000 kronor understiger motsvarande belopp för anstalten i Kumla. Då plats synes vara reserverad för en framtida utbyggnad inom sistnämnda anstaltsområde, borde enligt byggnadsstyrelsens uppfattning och med tanke på den allmänna bristen på anstaltsplatser inom landet en ökning av platsantalet inom Kumlaanstalten övervägas från nu föreslagna 270 till samma antal som i Österåker eller 400.

Fångvårdsstyrelsen har inhämtat skriftliga utlåtanden från sin sakkunnige i byggnadsärenden, arkitekten G. Birch-Lindgren, läkaren vid fångvårdsanstalten å Långholmen G. Bellander, sin sakkunnige i hälsovårdsärenden, f. d. medicinalrådet P. Björck, överläkaren vid sinnessjukavdelningen å Långholmen, professor G. Rylander, och räjongpsykiatern inom östra anstaltsgruppen, doktor Ulla Bergkwist. Dessa utlåtanden åberopas i styrelsens yttrande.

I fråga om centralanstalten i Österåker anför fångvårdsstyrelsen i huvudsak följande.

Erfarenheterna under den tid, anstaltsgrupperingen varit i kraft, har enligt styrelsens mening visat att de tre sydligare räjongerna i dagens högbeläggning är för stora för att kunna fungera men att anstaltsgrupp utan olägenhet kan göras något större än som beräknades år 1952 i betänkandet angående Räjongplan för fångvården (SOU 1952: 21), i vilket man utgick från att det totala platsantalet inom en anstaltsgrupp för ordinärt klientel skulle ligga mellan 420 och 488, utom beträffande östra anstaltsgruppen, där platsantalet beräknades uppgå till 986. Under förutsättning att centralanstalt tillföres ytterligare administrativ personal bör en anstaltsgrupp för vanligt fångförvar såvitt nu kan bedömas omfatta 500—700 platser. Styrelsen föreslår därför, att till riktpunkt för den fortsatta utbyggnaden av anstaltsbestån-

det för vanligt fångförvar sättes principen, att intagna, bosatta i följande administrativa områden, skall sammanföras till här angivna anstaltsgrupper: *Östra anstaltsgruppen*: Stockholms stad, Stockholms län, Gotlands län; *Inlandsgruppen*: Uppsala län, Södermanlands län, Värmlands län, Örebro län, Västmanlands län; *Sydöstra gruppen*: Östergötlands län, Jönköpings län, Kronobergs län, Kalmar län, Blekinge län; *Södra gruppen*: Kristianstads län, Malmöhus län, Hallands län, södra delen; *Västra gruppen*: Hallands län, norra delen, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs län, Skaraborgs län; *Södra norrlandsgruppen*: Kopparbergs län, Gävleborgs län, Västernorrlands län, Jämtlands län; *Övre norrlandsgruppen*: Västerbottens län, Norrbottens län.

Under det visserligen osäkra, men på vissa erfarenheter från 1956 grundade antagandet, att antalet på fångvårdsanstalt intagna i förhållande till befolkningstalet i medeltal utgör 0,7 promille för de tre storstadsgrupperna och 0,5 promille för övriga anstaltsgrupper skulle vid en toppbeläggning av upp emot 5 000 fångantalet för de föreslagna grupperna bli för Östra gruppen (875 minskat med 100 platser å ett blivande Stockholms stads rannsakningsfängelse) 775, för Inlandsgruppen 575, för Sydöstra gruppen 590, för Södra gruppen 650, för Västra gruppen (890 minskat med 100 platser å ett blivande Göteborgs stads rannsakningsfängelse) 790, för Södra norrlandsgruppen 500 och för Övre norrlandsgruppen 250. Till det sammanlagda antalet vid de ordinära grupperna — 4 130 — skall läggas kvinnogruppen (cirka 50), säkerhetsgruppen (cirka 450) och ungdomsgruppen (cirka 200) samt vidare de två rannsakningsfängelserna i Stockholm och Göteborg (cirka 200).

Styrelsen framhåller att gruppindelningen av anstalterna för män, tillhörande det ordinära fångklientelet, enligt nu angivna riktlinjer är mycket schematisk. Å andra sidan har styrelsen funnit nödvändigt att, innan definitivt beslut fattas om de nya centralanstalterna, söka bilda sig en uppfattning om dels de blivande centralanstalternas lämpliga belägenhet, dels ock behovet av platser inom envar av de föreslagna grupperna med hänsyn till frekvensen av dömda. Som synes blir även vid den av styrelsen föreslagna grupperingen både den östra gruppen och den västra större än önskvärt vore; huru en utjämning skall kunna göras får bli föremål för ytterligare överväganden. Utöver vad nu sagts vill styrelsen påpeka, att en förutsättning för att en grupp skall vara funktionsduglig med hänsyn till de intagnas behandling är, att det utom centralanstalten finnes ytterligare minst en sluten anstalt inom gruppen.

Beträffande centralanstaltens storlek vill styrelsen erinra om att man i betänkandet om räjongplan för fångvården utgick från att antalet öppna platser ungefär skulle motsvara fjärdedelen av anstaltsgruppens hela platsantal. Enligt fångvårdsstyrelsens mening bör man sikta på en ytterligare förskjutning till förmån för den öppna anstaltsvården.

Vid sin bedömning av kommitténs förslag till centralanstalt i Österåker har fångvårdsstyrelsen i likhet med sina sakkunniga funnit, att förslaget måste omarbetas, varvid jämväl förslag bör framläggas till lösning av per-

sonalbostadsfrågorna. Styrelsen föreslår att platsantalet bestämmas till 300, att byggnaderna i huvudsak uppföres i två våningar samt att sjukvårds- och behandlingsavdelningarna utformas på ett sätt som motsvarar medicinskt vedertagna krav med samtidigt beaktande av de för fångvården speciella förhållandena.

I fråga om *platsantalet* anför styrelsen att man i Sverige — trots förslag om större anstalter — i modern tid icke godtagit fångvårdsanstalter med så högt platsantal som 300. Styrelsen hänvisar till de senaste decenniernas offentliga debatt i ämnet samt återoppar till stöd för sin uppfattning följande under senare tid verkställda utredningar, där denna fråga behandlats, nämligen betänkandet angående riktlinjer för vinnande av viss koncentration inom det svenska fångvårdsväsendet (SOU 1931: 16), strafflagberedningens betänkanden angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942: 59) och angående verkställighet av frihetsstraff m. m. (SOU 1944: 50), 1947 års psykopalvårdsutredning (SOU 1952: 46) samt säkerhetsanstaltsutredningen (SOU 1953: 32, jfr prop. 1954: 170, rskr. 305). Någon omständighet, som skulle kunna föranleda ett frångående av den svenska traditionen i fråga om fångvårdsanstalternas storlek, har enligt styrelsen icke påvisats av kommittén. Den inträffade ökningen av fångantalet i Sverige är, i belysning av fångantalet i andra länder, icke oroväckande och utgör icke heller något bärande skäl för att plötsligt föreslå en uppräknig av platsantalet vid planerade anstalter.

I fråga om *specialavdelning I* anföres bland annat.

Den psykiatriska avdelningen har byggts med dubbelt korridorsystem, varav följer, att dagrum och matsal förlagts i den inre delen av byggnaden och följaktligen saknar fönster. Denna anordning måste betecknas som olämplig, enär det för patienterna måste kännas tryckande att de utrymmen, där de skall vistas en stor del av dagen, endast har överljus. Avdelningen är konstruerad som en enda enhet. Några möjligheter att avskilja sådana intagna, som uppträder störande, från lugna patienter, som behöver stillhet och ro, finnes icke. Den skulle lämpligen kunna tjänstgöra som en neuros-avdelning vid en psykiatrisk klinik, men passar ej för sådant klientel, som vårdas i fångvårdens psykiatriska avdelningar. Givetvis kan en del av de vårdbehövande skötas på en dylik hellugn avdelning. Flertalet fångar överföres dock till psykiatrisk avdelning i samband med orosutbrott, som de är ur stånd att behärska, eller s. k. överspelningar, vari även ingår ett mer eller mindre medvetet moment att vilja ställa till bråk, suicidalförsök etc. Fall av delirium tremens förekommer. Denna svåra och livshotande sjukdom kan utbryta veckor, ja månader efter det att alkoholabstinensen har inletts. Även fångar som ådragit sig medicinförgiftningar i samband med permissioner, eller genom insmugglade lugnande eller sövande medel, måste då och då omhändertagas vid fångvårdens psykiatriska avdelningar.

För en del av de nämnda svårskötta grupperna patienter kan isolering bli nödvändig, dels för att skydda dem mot sig själva, dels för att undvika att hela avdelningen störes och oroas. Det måste konstateras, att en psykiatrisk avdelning inom fångvården utan isoleringsmöjligheter blir i det närmaste funktionsoduglig.

Det framlagda förslaget torde i praktiken komma att medföra att två psykiatriska avdelningar uppstår, nämligen dels den egentliga vårdavdelning-

en, dels en provisorisk isoleringsavdelning. Behovet av isoleringsmöjligheter beträffande det psykiatriska klientelet skall enligt förslaget tillgodoses genom att lediga celler utnyttjas inom maximumsäkerhetsavdelningen i fängelsets isoleringssektion. På denna disciplinavdelning, varest arbetsvägrare, notoriska bråkmakare och permissionssvikare skall insättas, skulle alltså svårt psykiskt sjuka vårdas av personal, som icke är sjukvårdskunnig, något som måste betecknas såsom minst sagt upprörande, både ur medicinsk och humanitär synpunkt.

Enligt planritningen kommer på den ena sidan av den psykiatriska avdelningen en mur att befinna sig nio meter ifrån rummets fönster och på den andra en mur på omkring 16 meters avstånd. Även i detta hänseende måste planläggningen av den psykiatriska avdelningen betecknas såsom olycklig. Murarna strax utanför fönstret måste giva ett intryck av instängdhet och tristess åt vistelsen vid den psykiatriska avdelningen och verka i direkt motsatt riktning mot vad som avses med vården, nämligen att ingiva patienter, som kanske dignar under ett långt straff eller trättats av psykiska sjukdomssymtom, livsmod och en positiv inställning till framtiden.

Fängselivets enformighet, vandringen från cellen till arbetsalen och åter, samma intryck och vyer dag efter dag, utgör inte sällan en sådan belastande faktor, som hos mer känsliga personer bryter ned motståndskraften. De grips av plågsamma känslor av instängdhet och tryck, blir sömlösa och ångestbetonade, även om uttalade cellpsykoser numera är sällsynta. Hur högt den fria utsikten mot väster från Rätt psykiatriska kliniken å Långholmen skattas av patienterna framgår inte minst av deras brev och den äger utan tvivel en effekt i psykoterapeutisk riktning, som ej bör negligeras. Dessa möjligheter till förändring, till nya synintryck och befrielsen att kunna se ut över murarna kommer att helt saknas i fråga om den psykiatriska avdelningen i Österåker. Ur medicinsk synpunkt måste därför envänningstypens lämplighet starkt ifrågasättas. Vid moderna amerikanska fångelser har visserligen detta byggnadssätt i viss omfattning accepterats, men då är de fria utrymmena utanför byggnaderna ofantligt mycket större än vad fallet blir vid Österåkersanstalten.

Det måste starkt ifrågasättas, huruvida antalet isoleringsceller är tillräckligt. En jämförelse med förhållandena vid Långholmsanstalten torde vara av värde för bedömningen härvidlag. Vid Långholmen finnes 26 isoleringsceller i den s. k. fasta paviljongen och 25 i nordvästra flygeln, eller sammanlagt 51 celler. Det händer ej sällan att samtliga isoleringsutrymmen är upptagna och såsom reservutrymmen måste då celler i mottagningsavdelningen i nordöstra flygeln tagas i anspråk. Om antalet isoleringsceller vid Österåkersanstalten proportionsvis skulle göras lika stort som vid Långholmen, blir siffran 42 celler. Därvid bör tagas i betraktande att de omkring 100 häktade, som vistas på kronohäktet vid Långholmen, endast undantagsvis behöver placeras i isoleringscell.

Ytterligare tillkommer att Österåkersanstaltens allmänna isoleringsavdelningar skall tagas i bruk även för psykiatriska ändamål. Risken synes sålunda stor att isoleringsavdelningarna icke kommer att räckta till. Man kan fråga sig vad som kommer att inträffa, om en patient på den psykiatriska avdelningen plötsligt blir orolig och oundgängligen måste isoleras, men varje isoleringscell är upptagen.

Lämpligheten kan även diskuteras att förlägga de två avdelningarna med maximum- och mediumsäkerheten alldeles intill varandra. Skall avdelningen med maximumsäkerhet kunna fungera som en motsvarighet till den fasta paviljongen å Långholmen, bör denna avdelning ligga mera avskild, då klientelet i regel måste hållas isolerat betydligt längre tider än övriga fall. Med

hänsyn till det sistnämnda förhållandet synes även cellernas storlek vara av väsentlig betydelse. I fasta paviljongen vid Långholmen har cellerna gjorts större än sedvanliga fångceller. Vissa rymningsbenägna och farliga fångar måste hållas isolerade upp till 6—8 månader, stundom längre, på fasta paviljongen.

Cellerna å isoleringsavdelningarna vid Österåkersanstalten har en golvyta på endast 7 1/2 m². Att under längre tider hålla fångar isolerade i så små rum, synes ytterst olämpligt, för att inte säga inhumant.

Om indikationerna för isolering av psykiskt sjuka och principerna vid dess genomförande bör följande synpunkter framhållas.

Isolering av en psykiskt sjuk eller abnorm är en åtgärd, som endast bör företagas i nödfall, då psykoterapi eller lugnande medicin icke har avsedd effekt, eller lugnande medicin icke kan användas på grund av risken för narkomani m. m.

Då isolering sker måste denna mycket noga givas prägel av en medicinsk åtgärd och får icke på något vis ha straffkaraktär. För den som isolerats måste det klargöras, så fort så är möjligt, att åtgärden skett enbart med hänsyn till hans eget sjukliga tillstånd, eller på grund av att han stör omgivningen så att andra patienter, som vårdas vid den psykiatriska avdelningen på grund av nervösa besvär, kan råka i orostillstånd. Vid Rättsspsykiatriska kliniken har denna princip strängt iakttagits. De som isolerats har även ständigt personal från kliniken utanför celldörrarna. Läkarna går extraronder till isoleringsavdelningen och så fort den isolerade börjar visa tecken att lugna sig, får han stiga upp, får förmånen att röka, får gå ut, utan hänsyn till vad han sagt till personalen i form av hotelser och skällsord, eller hur han över huvud taget betett sig under sin orosperiod. Disciplinsynpunkterna kopplas ur till förmån för vårdsynpunkterna.

Denna absolut nödvändiga linje för behandling av psykiskt abnorma, som måste isoleras, kommer icke att kunna följas vid Österåkersanstalten, eftersom de skall vårdas å disciplinavdelningen för de mest svårskötta fångarna.

Sammanfattningsvis måste kraftigt betonas, att den föreslagna planläggningen av den psykiatriska vårdavdelningen och användandet av disciplinavdelningen såsom isoleringsavdelning för psykiskt sjuka under inga förhållanden kan godkännas ur medicinsk synpunkt.

I fråga om specialavdelning I anföres vidare, bland annat, att utvidgningsmöjligheter saknas mot nordost, där muren hindrar. Utvidgning genom påbyggnad är möjlig endast av administrationsbyggnaden, nordost om förbindelsekorridoren. Det synes emellertid höra starkt ifrågasättas, om icke den för återstoden av hela avdelningen föreslagna envåningstypen borde ersättas av byggnader med ett sådant byggnadssätt och konstruktion, att en framtida påbyggnad bleve möjlig av samtliga paviljonger. I varje fall bör de eventuellt ökade kostnaderna härför vägas mot de uppenbara fördelar det innebär att ha stora utvidgningsmöjligheter, som dessutom kan utnyttjas utan att inkräkta på det fria området.

Styrelsen avvisar en administrationsbyggnad av föreslagen utformning. En godtagbar lösning skulle sannolikt kunna uppnås, om den av kommittén föreslagna byggnaden ersättes med tre byggnader, nämligen en administrationsbyggnad med mottagnings- och besöksavdelning, en sjukhusbyggnad med kroppssjukavdelning, psykiatrisk avdelning, the- och behandlingsavdelningar samt en isoleringsbyggnad. Administrationsbyggnaden torde med hän-

syn bl. a. till leverantörer och besökande till administrationspersonalen, den socialvårdande personalen och de intagna böra förläggas friliggande på den plats, kommittén avsett för specialavdelning II.

Med den reduktion av anstaltsgruppens omfattning, som fångvårdsstyrelsen förutsatt, torde den föreslagna mottagningsavdelningen på 25 platser i och för sig förslå. Styrelsen föreslår emellertid, att häktade från Norra Roslags och Mellersta Roslags domsagor skall förvaras i denna avdelning och att platsantalet vid avdelningen uppräknas till 30. Det av kommittén angivna platsantalet vid kroppssjukavdelningen och tuberkulosavdelningen — 20 på envar — synes kunna godtagas. Den föreslagna psykiatriska avdelningen bör av skäl, som angivits i det föregående, utökas till 30 platser, fördelade på en större avdelning med 16 platser, utformad på det sätt kommittén tänkt sig, samt på en mindre avdelning med 10 platser, avsedd för störande och opålitliga patienter; i anslutning till den mindre avdelningen bör förläggas en isoleringsavdelning med fyra rum. Isoleringsavdelningen är med sina 35 platser för liten. Den bör omfatta 40 platser och förläggas i en särskild byggnad. Antalet platser vid specialavdelning II (för svårbehandlade) bör med råjongens minskade omfattning kunna begränsas till sammanlagt 60. Slutligen bör på de allmänna avdelningarna platsantalet minskas till 100.

Sammanlagt skulle anstalten vid bifall till ovanstående förslag omfatta $(30 + 20 + 20 + 30 + 40 + 60 + 100 =)$ 300 platser.

Kommitténs förslag i fråga om *vaktbyggnaden* har icke givit fångvårdsstyrelsen anledning till erinran.

Specialavdelning II bör, såsom framgår av vad styrelsen tidigare anfört, omfatta 60 vårdplatser. Med denna reducerade storlek bör platserna inrymmas i en tvåvåningsbyggnad för 40 man och en envåningsbyggnad för 20 man. Sistnämnda byggnad avses för utpräglad farliga intagna, och den bör därför erbjuda exceptionellt betryggande säkerhet mot rymningar, våldshandlingar etc. Fångvården saknar för närvarande tillfredsställande förvaringsmöjligheter för här avsett klientel. De intagna i denna byggnad bör sysselsättas i en verkstad där maskinell eller verktygmässig utrustning icke kan ge materiel för utbrytningar eller överfall. Verkstaden bör förläggas i byggnadens källarvåning. De två byggnaderna bör givetvis förläggas med längdaxeln i norr—söder.

Samlings- och köksbyggnaden jämte panncentral är grupperade kring en endast 15 meter bred gård, där lastkajen för intagning av varor till köket och utlämning av mat till internerna är belägen tätt intill kolintaget till pannrummet, vilket synes olämpligt. Lastbilar torde för övrigt få svårt att manövrera på det trånga utrymmet. Bibliotekets läge mot denna gård synes icke tilltalande.

Fångvårdsstyrelsen föreslår dessutom att något mindre andaktsrum, som jämväl kan nyttjas som vigselrum, bör kunna inredas i byggnaden. Även vid ett platsantal på 300 bör anordnas två basturum.

Kostnaden för *verkstadsbyggnaden*, 7,75 miljoner kronor, synes påfallande hög. Internerna måste genom frånvaron av väggfönster få en känsla av stark instängdhet. Sysselsättningen torde vid det av fångvårdsstyrelsen förordade platsantalet böra organiseras för specialavdelning II med 25 arbetsplatser för kartongindustri och pärmstillverkning och 15 arbetsplatser för tryckeri. Övriga intagna på denna avdelning torde av skäl, som angivits i det föregående, böra sysselsättas med arbetsterapi- och ekonomiarbeten inom förläggningsbyggnaden under förhållanden som erbjuder högsta möjliga säkerhet. För de allmänna avdelningarna bör anordnas 30 arbetsplatser i mekanisk industri, 30 i möbelindustri, 20 i konfektionsindustri, 10 i arbetsterapi och 10 i ekonomiarbete.

Enligt vad styrelsen under hand inhämtat avser kommittén att vid de slutna anstalter som kommer att nyuppföras — således också vid Österåker och Kumla — installera celldörrar av ny typ. Medan med få undantag celldörrarna i nuvarande slutna anstalter är av trä med lås mitt på dörren, skulle de dörrar, som nu föreslås, vara av tjock plåt med fyllning emellan och förses med låskolv mitt på samt låskolv upptill och nedtill. Säkerhetsanordningar av detta slag är icke behövliga vid fångvårdsanstalterna. Låsanordningar av angivet slag är ur psykologisk synpunkt synnerligen olämpliga. Styrelsen föreslår att frågan om celldörrstyp upptages till nytt övervägande, varvid styrelsen beredes tillfälle att yttra sig.

Styrelsen erinrar om att styrelsen i annat sammanhang tagit upp frågan om televisionsbevakning till behandling och därvid pekade på att det för demokratierna vore en angelägen uppgift att tillse att frihetsberövandet försiginge under former som läte sig förena med respekten för människovärdet. Förslaget om televisionsbevakning vid Österåkersanstalten åtföljes icke av någon beskrivning av arten och omfattningen av bevakningen. Införandet av en helt ny, för vårt land alldeles okänd princip för människobehandling kräver emellertid en allsidig utredning. Styrelsen, som beklagar att en sådan icke kommit till stånd, avstyrker förslaget.

Utrustningsplanen bör revideras i samband med att förslaget omarbetas till att avse 300 intagna.

Det samma gäller *personalplanen*. Beträffande denna anför styrelsen bland annat.

En av de föreslagna försteläkartjänsterna bör utbytas mot en halvtidstjänst såsom kroppssjukläkare. Tjänsten kan förslagsvis placeras i Coa 1, lönegrupp V. Vidare bör uppföras en befattning såsom heltidsanställd pastor. Antalet kuratorer bör ökas med en. Personalen på kamrerarkontoret bör ökas med en bokhållare i 21 lönegraden. Kommittén har i personalstaten för Österåkersanstalten ej upptagit särskild personal för undervisning och fritidssysselsättning. Enligt hittills vunna erfarenheter kan man ej räkna med att ledningen av undervisning och fritidssysselsättning vid en anstalt av Österåkersanstaltens omfattning kan helt baseras på deltidsanställda fritidsledare.

Jämväl förslaget beträffande centralanstalt i Kumla bör enligt fångvårdsstyrelsen omarbetas med beaktande av de synpunkter som anförts i fråga om Österåkersanstalten. Styrelsen anför i fråga om detta förslag i huvudsak följande.

Med den storlek, som fångvårdsstyrelsen beräknat för inlandsgruppen, synes det av kommittén föreslagna platsantalet godtagbart.

Då häktade från Örebro län och de närmast belägna delarna av Södermanlands och Västmanlands län torde böra förvaras å Kumlaanstalten, bör mot-tagningsavdelningen utökas till att omfatta 30 platser.

En kroppssjukavdelning på 15 platser torde förslå. Däremot bör den psykiatriska avdelningen utökas till 20 platser, fördelade på tre avdelningar med respektive 10, 8 och 2 platser — de sistnämnda isoleringsplatser. Isoleringsavdelningen torde böra omfatta 25 platser. Sammanlagt skulle *specialavdelning I* alltså omfatta 90 platser.

Specialavdelning II torde böra utbyggas till att omfatta 50 platser. På de allmänna avdelningarna bör alltså inrättas 130 platser.

Specialavdelning I är, såsom kommittén anført, utförd efter samma planidé som Österåkersanstalten. Den bör alltså helt omplaneras med beaktande av vad de sakkunniga i sina yttranden och styrelsen i det föregående anført.

Beträffande specialavdelning II synes samtliga 50 platser böra inrymmas i en tvåvåningsbyggnad.

De allmänna bostadsavdelningarna bör inrymmas i tvåvåningsbyggnader. Såväl dessa byggnader som ersättningsbyggnaderna för den föreslagna specialavdelning I bör självfallet utformas med längdaxeln i huvudsakligen nord-sydlig riktning. Även i Kumla erfordras två bastuanläggningar.

Vad som anförts beträffande *samlings- och köksbyggnaden med panncentralen* samt behovet av särskilt andaktsrum (vigselrum) äger tillämpning å motsvarande byggnad i Kumla.

Av de intagna på den av fångvårdsstyrelsen föreslagna specialavdelning II torde 45 böra sysselsättas i skinn- och läderindustri samt 5 avses för ekonomiarbete.

För de allmänna avdelningarnas del torde sysselsättningen böra organiseras med 55 arbetsplatser för mekanisk industri och 15 för ekonomiarbete samt i övrigt enligt byggnadskommitténs förslag.

På *personalplanen* torde böra uppföras ytterligare en social kurator i 18 och en bokhållare i 21 lönegraden. Liksom vid Österåkersanstalten torde för den somatiska vården erfordras en halvtidsanställd internist. Frågan om kostnader för ersättning åt dem, som skall sörja för religionsvården vid anstalten, torde icke för närvarande behöva upptagas.

Gentemot fångvårdsstyrelsens förslag beträffande storleken av den planerade fångvårdsanstalten i Österåker har *avvikande mening* anmälts av byråchefen *Wennerholm* och tillförordnade byrådirektören *Fischier*, som anført följande.

I fråga om fångvårdsanstaltens blivande organisation i anstaltsgrupper synes för dagen endast en inlandsgrupp ligga inom räckhåll. Upptagnings-

området för östra anstaltsgruppen torde likväl härigenom icke kunna inskränkas till att omfatta allenast Stockholms stad samt Stockholms och Gotlands län. Storleken av en centralanstalt inom denna anstaltsgrupp måste enligt vår mening avpassas med hänsyn till ett icke oväsentligt större upp-tagningsområde.

De framtida proportionerna mellan antalet slutna och öppna platser inom en anstaltsgrupp är vanskligt att angiva. Vi är för vår del icke övertygade om att behovet av slutna anstaltsvård kommer att minska till förmån för den öppna. Stöd saknas enligt vår mening icke för uppfattningen att kriminaliteten — särskilt i storstadsmiljön — tenderar mot att bli alltmer avancerad och bärarna av denna kriminalitet i behov av alltmer kvalificerad vård. Härtill knyter sig tanken på en utveckling av de psykiatriska behandlingsmetoderna. I den mån dessa synpunkter är riktiga, skulle de med hänsyn till vikten av ett ekonomiskt utnyttjande av behandlingsresurserna, särskilt den kvalificerade personalen, peka mot ökat behov av centralanstaltsplatser.

Skäl kan anföras mot en koncentration av de slutna anstaltsplatserna inom en anstaltsgrupp. De ökade möjligheterna till personlig kontakt mellan anstaltsledning och intagna samt de mindre riskerna för ogynnsam påverkan mellan de intagna inbördes är omständigheter som talar för en uppdelning av den slutna vården på små anstaltsenheter. Det är emellertid tydligt, att berörda fördelar kan vinnas endast om anstalten är mycket liten och att de till väsentlig del torde gå förlorade redan när antalet intagna överskrider 50—75. För en centralanstalts vidkommande måste under alla förhållanden hithörande problem lösas på det tekniskt-organisatoriska planet. Det är härvid för resonemanget likgiltigt om anstalten planeras för 300 eller 400 platser.

På grund av vad sålunda anförts och med hänsyn till i övrigt föreliggande omständigheter finner vi oss för vår del kunna tillstyrka kommitténs förslag om 400 platser på den föreslagna fångvårdsanstalten i Österåker.

I promemorian från *fångvårdens byggnadskommitté* anföres beträffande Österåkersanstalten i huvudsak följande.

Det synes uppenbart, att man med hänsyn till kriminalitetsutvecklingen måste räkna med ett behov av minst 400 platser på centralanstalten. Ekonomiska skäl talar även för att platsantalet icke bör minskas. Jfr byggnadsstyrelsens uppgifter om platskostnaderna i styrelsens remissutlåtande. De skäl som fångvårdsstyrelsen framlagt för en minskning av anstalten från 400 till 300 platser har kommittén icke funnit bärande.

Kommittén vill ånyo framhålla, att de till betänkanDET fogade ritningarna är schematiska och att de kommer att bearbetas i detalj. Vid den fortsatta projekteringen kommer också framförda anmärkningar att upptagas till prövning.

Kommitténs förslag till planering bygger på uppfattningen att behandlingsverksamheten inom fångvårdsanstalterna bör bedrivas i intim samverkan mellan psykiatri och fångvård. De psykiatriska synpunkterna rörande behandlingen bör sålunda influera på verksamheten på hela fångvårdsanstalten. Samtidigt måste psykiatrin ta hänsyn till de speciella behandlingssynpunkter som från fångvårdshåll lägges på verksamheten i dess helhet. Det är viktigt att enhetliga behandlingsprinciper blir rådande inom en fångvårdsanstalt. Man löper annars risk att målsättningen för arbetet blir olika på den psykiatriska avdelningen och på fångvårdsanstalten i övrigt. Det är också viktigt att kroppssjukvården vid anstalten inordnas i de allmänna behandlingsprinciperna. De psykiatriska synpunkterna kan ibland vara till nytta vid

behandlingen på kroppssjukvårdsavdelningen, liksom hänsyn där alltid måste tagas till de speciella fångvårdssynpunkterna.

De psykiatriska behandlingsmetoderna kan lämpligen uppdelas i tre olika grupper. Till den första gruppen hör insulincoma och elchockbehandling m. m samt medikamentell behandling av olika slag. Till den andra gruppen hör psykoterapin, som kan vara dels individuell och dels bedrivs i grupp. Till den tredje gruppen hör arbets- och sysselsättningsterapi. Beträffande den första gruppen av behandlingsmetoder kan i allmänhet sägas, att den är så speciell att den bör utövas och ordineras endast av läkare. Även den andra gruppens metoder tillhör den medicinska arsenalen. För att ernå ett fullgott resultat är det emellertid nödvändigt, att den personal, som har hand om dem som är föremål för behandling, är instruerad angående behandlingens syfte och allmänna uppläggning. Arbetsterapin syftar dels till att hålla de intagna sysselsatta och dels till att träna de fysiska och psykiska funktionerna för de anpassningskrav, som livet utanför anstalten ställer. De olika grupperna av behandlingsmetoder måste bedrivs jämsides och i intim samverkan med varandra.

De anspråk, som behandlingsverksamheten på grund av det ovan anförda ställer, kräver förmåga till samarbete av alla dem som har med behandlingsverksamheten att göra. Eftersom syftet med behandlingsverksamheten inom hela fångvårdsanstalten bör vara att återanpassa varje intagen individ i samhällslivet, måste behandlingsinsatserna från olika personalgrupper integreras till en gemensam insats under hela den tid som behandlingen varar. Om ett samarbete av detta slag kan etableras, bör också samverkan i lokalhänseende vara naturlig. Kommittén har därför ansett, att ett strikt särskiljande av de för sjukvård avsedda lokalerna från övriga anstaltens lokaliteter icke bör ifrågakomma.

Kommittén har funnit det nödvändigt att hela anstalten förläggas inom mur. Det kan då icke undvikas att vissa delar av byggnaderna vetter emot mur. Den känsla av instängdhet, som otvivelaktigt måste åtfölja en sådan planering, har kommittén ansett skola kompenseras genom gräsmattor och planteringar inom murområdet. Kommittén har ansett det lämpligt att utföra den specialavdelning, inom vilken sjukvårdsbyggnaderna är belägna, i form av envåningsbyggnader, bland annat, för att undvika kommunikation fönstervägen de olika avdelningarna emellan. Kommittén har likaledes ansett det rationellt att varje avdelning erhåller egen promenadgård, bland annat för att undvika kommunikation emellan olika grupper av intagna. Avsikten är att promenadgårdarna skall förses med gräsmattor och planteringar. Promenadgårdarna kommer att vara åtskilda med murar. Det bör emellertid understrykas, att murarna är avsedda att vara endast ca 2 meter höga. Sådana murar behöver enligt kommitténs uppfattning icke ge — såsom fångvårdsstyrelsen befarat — ett intryck av instängdhet och tristess åt vistelsen vid den psykiatriska avdelningen. Sjukhusanläggningen kan givetvis placeras utanför mur och uppföras i flera våningar, varigenom fri utsikt bättre kan garanteras. Härigenom kommer dock rymningsrisken att öka. Vidare erfordras då att ytterligare personal kan avdelas för de intagnas utevistelse. Därjämte måste personalen på de olika avdelningarna och för ytterbevakning ökas, för att icke rymningsrisken skall bli för stor. Slutligen kommer enligt kommitténs uppfattning den allmänna samordningen mellan fångvård och sjukvård vid en sådan planering att försvåras.

Kommittén har ansett det rationellt att räkna med att psykiskt sjuka med svåra orostillstånd kan placeras på isoleringsavdelningar under den korta tid, som isolering i allmänhet är erforderlig. Patienter med mindre svåra orostillstånd samt svårt sjuka patienter kan enligt kommitténs mening vårdas i

de isoleringsrum på den psykiatriska avdelningen, vilka skall förses med särskilt ljudisolerade anordningar. Kommittén har vidare räknat med att ett genomförande av de allmänna vårdprinciperna kommer att innebära, bland annat, att antalet psykiskt sjuka, som blir i behov av vård på isoleringsavdelning, kommer att bli relativt litet. Kommittén har byggt denna uppfattning bland annat på uppgifter från psykopatfängelset Herstedvester i Danmark, där isoleringsavdelningen behövt användas endast ett fåtal gånger årligen. Bland annat det tilltagande spritmissbruket, som torde ha medfört en klientförsämring, synes emellertid tala för att ytterligare ett antal isoleringsceller, förslagsvis fyra, redan från början iordningställes vid Österåker.

Kommittén har räknat med att ett tillämpande av de psykiatriska behandlingsprinciperna inom hela fängelseanläggningen kommer att medföra en nedgång i fråga om antalet somatiska sjukdomsfall. De psykosomatiskt betingade sjukdomstillstånden, som enligt kommitténs bedömning är relativt vanliga bland fångklientelet, torde i vart fall komma att väsentligt reduceras. Vad beträffar tuberkulosen är känt att den allmänt taget är stadd på tillbakagång, varför även antalet tuberkulosfall inom fångvården så småningom torde komma att gå ned. Av de anförda skälen ställer det sig svårt att exakt beräkna antalet erforderliga platser på kroppssjukavdelning respektive tuberkulosavdelning. Kommittén har därför ansett det rationellt att räkna med, att platser på dessa avdelningar, som icke behöver tagas i anspråk, vid behov kan utnyttjas för psykiatriska fall.

Antalet rum på de olika isoleringsavdelningarna har varit föremål för diskussion inom kommittén. Olika meningar rörande platsbehovet har därvid gjort sig gällande. Om de allmänna vårdprinciperna effektivt kan tillämpas, torde antalet fall, där isolering av fångvårdstekniska skäl blir erforderlig, icke behöva bli avsevärt stort. I vart fall har kommittén ansett sig kunna utgå ifrån, att utrymmen alltid finnes disponibla för de psykiatriska fallens behov. Personalen vid isoleringsavdelningen bör givetvis vara sjukvårdsutbildad. Kommittén anser sig böra med skärpa tillbakavisa uppfattningen att det skulle vara inhumanitärt och upprörande att vårda psykiskt sjuka fångar och andra fångar i rum bredvid varandra. För de humanitära synpunkterna bör det givetvis sörjas, vilket klientel som än vårdas på rummen.

Beträffande de kritiserade detaljerna i ritningsförslagen till specialavdelning I vill kommittén anföra följande. En mera rent nord—sydlig orientering av byggnadskroppen kan ske vid den fortsatta projekteringen. Att belysningsförhållandena på vissa avsnitt av avdelningarna synes vara mindre tillfredsställande är riktigt. En överarbetning av förslaget med avseende härpå kommer därför att göras. Kommittén vill dock påpeka att icke alla dagrum och arbetsrum saknar fönsterbelysning från sidorna. Även enligt kommitténs uppfattning är det ett önskemål, att dagrum och arbetsrum icke uteslutande är beroende av dagsljusbelysning genom takfönster. En överarbetning av ritningarna med tanke härpå bör därför göras. Kommittén anser det jämväl önskvärt, att möjligheter till transport av sängar från tuberkulosavdelningen till promenadgården anordnas. En mindre liggveranda för lungsjuka kan lätt iordningställas.

Kommittén utgick vid utarbetande av betänkandet ifrån att det skulle vara till fyllest, om alla enkelrum på sjukvårdsavdelningarna hade en golvyta av ca 7,5 m² med undantag för två enkelrum inom varje värdenhet, vilka skulle vara så stora att en sjuksäng kunde placeras mitt på golvet och avståndet till väggarna medge tillräckligt utrymme för olika terapeutiska ingrepp. Kommittén vill emellertid vitsorda, att det ur allmänna sjukvårdssynpunkter kan synas önskvärt att samtliga ifrågavarande rum erhåller en golvyta av ca 10 m².

Systemet med dubbelkorridor praktiseras på olika håll utomlands och har i princip godtagits på en psykiatrisk lasaretsavdelning vid S:t Görans sjukhus i Stockholm samt på den planerade alkoholistkliniken på Karolinska sjukhuset. Otvivelaktigt innebär dubbelkorridorsystemet en besparing i fråga om byggnadskub, och kommittén har ansett det utan olägenhet kunna tillämpas på de föreslagna avdelningarna.

Besöksrum har icke planerats på vårdavdelningarna. Förbindelsemöjligheterna med besöksavdelningen är nämligen enligt kommitténs mening så utformade, att även sängliggande sjuka utan olägenhet kan transporteras till denna avdelning. Svårt oroliga sjuka eller svårt kroppsligt sjuka kan motta besök på vårdrummet, om besök är nödvändigt.

I fråga om specialavdelning II och de allmänna avdelningarna vill kommittén framhålla att vaktrummens läge i L-byggnaderna av samtliga fångvårdsdirektörer ansetts vara bra. Vad beträffar badanläggningen bör erinras därom, att det icke är bastun som är dimensionerande för frekvensen utan fastmer att man — såsom föreslagits av kommittén — har dubbla omklädnadsrum och ett stort tvagningsrum.

Vad styrelsen anfört om grupperingen m. m. av de olika lokalerna i samlingssals- och köksbyggnaden synes vara i huvudsak riktigt. Vid detaljplaneringen av motsvarande byggnad vid Tidaholmsanstalten har redan en omformning skett. Så synes även böra bli fallet vid nu aktuella byggnader.

I fråga om verkstadsbyggnaderna har kommittén redan avgivit ett förnyat, mindre kostnadskrävande förslag. Kommittén har därvid räknat med ett antal »utsiktsfönster».

Med anledning av vad fångvårdsstyrelsen anfört om de olika byggnadernas avstånd från mur vill kommittén framhålla, att de allmänna avdelningarna är belägna på ett avstånd av ca 35 meter från omfattningsmuren, att gavlarna till specialavdelningen I saknar fönster och att byggnaderna för specialavdelning II kan — om så skulle anses önskvärt — förskjutas så att avståndet till muren ytterligare ökas.

Vad beträffar typen av celdörrar vill kommittén upplysa, att de trädörrar som varit i bruk på Røxtuna visat sig icke vara tillräckligt motståndskraftiga för sparkar och dyl. Efter den kritik som från fångvårdshåll riktats mot dessa dörrar har byggnadsstyrelsen låtit konstruera förenklade branddörrar med flera lås. Den nya typen av dörrar har kommittén funnit ändamålsenlig särskilt med hänsyn till personalens berättigade krav på säkerhet — i synnerhet nattetid då bevakningspersonalens antal är reducerat.

Beträffande förslaget att utbyta en psykiatertjänst mot en tjänst som invärtes läkare vill kommittén anföra följande. För genomförandet av det ovan skisserade terapeutiska programmet är det nödvändigt med de psykiatertjänster, som kommittén har föreslagit. Kommittén har till och med ansett, att dessa tjänster måste betraktas som ett minimum. Kommittén anser vidare, att en psykiater med tjänstgöring på kroppssjukavdelningarna kan på ett verksam sätt delta i det terapeutiska arbetet där. För att förebygga och behandla psykosomatiskt betingade tillstånd är psykiatern enligt kommitténs uppfattning mera nödvändig än internisten. Kommittén har dessutom den uppfattningen, att det till Österåker är lättare att få en välkvalificerad och intresserad konsult i invärtes medicin från centrallasarettet i Stocksund eller från Karolinska sjukhuset än att erhålla en kvalificerad och intresserad privatpraktiserande invärtesläkare, som vid sidan av sin praktik innehar en stallig befattning. Kommittén har länt sig, att invärteskonsulten skulle bedriva det diagnostiska arbetet samt inleda behandlingarna och genom regelbundna besök kontrollera patienternas tillstånd. Det löpande arbetet på avdelningarna bör enligt kommitténs mening därefter kunna göras av psykia-

tern. Denne kan lätt få råd och anvisningar av invärteskonsulten rörande de löpande göromålen.

Departementschefen

Enligt beslut av 1956 års riksdag skall ersättningsanstalter för Långholmen uppföras i Österåker och Kumla med en centralanstalt på vardera platsen. Vidare skall ett rannsakningsfängelse tillkomma i Stockholm enligt avtal med Stockholms stad. Slutligen räknas med att den rättspsykiatriska kliniken skall erhålla ett ersättningsbygge i Stockholm.

När centralanstalterna i Österåker och Kumla färdigställda, kan den nuvarande östra anstaltsgruppen delas i två, den östra gruppen med Österåker som centralanstalt och inlandsgruppen med Kumla som centralanstalt. Fångvårdsstyrelsen har i sitt yttrande förutsatt en ytterligare uppdelning av anstaltsgrupperna, nämligen dels så att den norra anstaltsgruppen skulle delas i två och dels så att en ny grupp skulle bildas i landets södra delar, benämnd den sydöstra gruppen. Beträffande denna fråga vill jag hänvisa till vad jag anfört till statsrådsprotokollet i samband med förslaget om en fångvårdsanstalt i Ulriksfors (prop. 1957: 77), vari förslaget om den norra gruppens uppdelning avvisas, samt för övrigt framhålla att ytterligare grupp-bildning för närvarande icke synes aktuell.

Fångvårdens byggnadskommitté har nu framlagt förslag rörande den närmare utformningen av de båda centralanstalterna i Österåker och Kumla. Huvudtanken har varit att inom ett stort anstaltsområde sprida ut ett flertal relativt små anstaltsbyggnader, i allmänhet envåningshus, på så sätt att man får stora friluftsytor. Klientelet differentieras i grupper med begränsad storlek. Arbetsdriften lägges upp efter fabriksmässiga linjer. På detta sätt har kommittén fått fram en ny typ av centralanstalt, som fyller högt ställda krav ur skilda synpunkter. Säkerhetssynpunkterna är väl tillvaratagna, rekreatiomsområdena utomhus tillfredsställande, klientelet differentiering väl genomförd och anstalten utrustad med en modern arbetsdrift. Vidare finns olika typer av avdelningar för skilda behandlingsbehov, såsom mottagningsavdelning, psykiatrisk avdelning, sjukavdelning med tbc-avdelning, isoleringsavdelning och specialavdelningar för svårbehandlade samt slutligen en rad allmänna avdelningar.

Österåkersanstalten beräknades ursprungligen av fångvårdsbyggnadsutredningen till 300 platser, Kumlaanstalten till 200 platser. Fångvårdens byggnadskommitté har emellertid föreslagit en uppräknig av platsantalet till respektive 400 och 270 platser. Kommittén har därvid främst åberopat platsbehovet och i övrigt ansett, att centralanstalter av den storlek som föreslagits för Österåker icke överskrider vad som kan anses lämpligt för anstaltstypen i fråga. Fångvårdsstyrelsen har å sin sida hävdad, att Österåkersanstalten bör begränsas till 300 platser; två vid ärendets handläggning närvarande befattningshavare har dock varit av annan mening och biträtt kom-

mitténs förslag. Å andra sidan har byggnadsstyrelsen föreslagit att platsantalet på Kumlaanstalten ökas till 400.

Med hänsyn till att kommittén planerat anstalterna på sådant sätt att klientelet sammanföres till mindre, från varandra skilda grupper, kan enligt min mening säkerhets- och vårdsynpunkter väl tillgodoses, vare sig anstalten inrättas för 300 eller 400 intagna. Härtill kommer att man genom uppdelningen på små avdelningar i fristående byggnader vinner flera av den lilla anstaltens fördelar och samtidigt kan bibehålla den stora organisationens överläsenhet i fråga om personell och materiell utrustning. För Stockholmsområdet med dess ganska omfattande kriminalitet är en centralanstalt av minst 400 platser erforderlig. Det bör därför av kostnadsskäl förordas att anstalten nu bygges för detta antal platser. Då det gäller anstalten i Kumla, har platskostnaderna blivit högre beroende på det lägre platsantalet. Såsom byggnadsstyrelsen anfört kan därför ekonomiska skäl åberopas för att även denna anstalt göres större. Det är emellertid icke nödvändigt att av detta skäl redan från början ge anstalten den angivna storleken. Enligt min mening bör man i den första utbyggnaden av anstalten begränsa denna till föreslagna 270 platser men, såsom även kommittén beaktat, i fråga om båda anstalterna möjliggöra en fortsatt utbyggnad vid en senare tidpunkt.

Såsom framgår av de skisser som bilagts statsrådsprotokollet har anläggningarna planlagts på följande sätt. Vid Österåkersanstalten skall i anstaltsområdets västra hörn uppföras fem vinkelformade förläggingsbyggnader (allmänna avdelningar), vardera rymmande 40 intagna. Inom denna del av området finns byggnadsutrymme för ytterligare tre 40-mannaavdelningar samt för verkstäder och administrationslokaler till dessa. I nordöstra delen av området ligger »specialavdelning I», omfattande administrationslokaler samt mottagnings- och sjukavdelningar, psykiatrisk avdelning och isoleringsavdelning med tillhopa 120 platser. För svårbehandlade planeras i områdets östra hörn fyra förläggingsbyggnader, var och en för 20 intagna (specialavdelning II). I muren omedelbart söder om sistnämnda byggnader förlägges centralvakten. Längs med sydöstra sidan av området uppföres verkstadsbyggnader, en verkstad för kartongindustri, tryckeri och arbetsterapi, avsedd för intagna på specialavdelning II, samt en verkstad för mekanisk industri, träindustri, konfektionsindustri och arbetsterapi, avsedd för de intagna på de allmänna avdelningarna. I mitten av anstaltsområdet anläggas idrottsplaner. Omedelbart norr om dessa uppföres samlingssals- och köksbyggnad jämte panncentral.

Kumlaanstalten är planerad efter samma riktlinjer som angivits för anstalten i Österåker. De allmänna avdelningarna är fyra till antalet, var och en avsedd för 40 intagna. Utrymme finnes för ytterligare två sådana avdelningar. Mottagnings- och sjukavdelningarna, psykiatriska avdelningen och isoleringsavdelningen omfattar tillsammans 70 platser. Specialavdelning II skall bestå av två förläggingsavdelningar, var och en avsedd för 20 intagna. Angränsande område har reserverats för en utbyggnad med två 20-

mannaavdelningar. Verkstaden för de på specialavdelning II intagna är avsedd för skinn- och läderindustri, medan den andra verkstaden är planerad för i huvudsak samma arbetsgrenar som motsvarande verkstad vid Österåkersanstalten.

Personalorganisationen omfattar för Österåkersanstalten 199 anställda och för Kumlaanstalten 154.

Utrustningsplanerna för inventarier och maskiner m. m. — kostnadsberäknade till respektive 3 825 000 kronor och 2 885 000 kronor — upptager helt ny utrustning. Kommittén har emellertid förutskickat att en omräkning av kostnaderna kommer att verkställas då man kan bedöma värdet av de inventarier som kan överflyttas till Österåkersanstalten från Långholmen.

Enligt preliminära beräkningar av kommittén skulle byggnadskostnaderna utgöra, för Österåkersanstalten 19 550 000 kronor och för Kumlaanstalten 16 650 000 kronor. Häri ingår verkstäder, enligt kommitténs skrivelse den 28 mars 1957 kostnadsberäknade till respektive 4 300 000 kronor och 3 300 000 kronor. Enligt yttrande av byggnadsstyrelsen tillkommer för Österåkersanstalten för grundförstärkning 1 250 000 kronor. Styrelsen förordar att — i syfte att begränsa anläggningskostnaderna — förslaget i vissa delar överarbetas.

Med anledning av byggnadsstyrelsens yttrande torde böra uppdragas åt kommittén att ytterligare utreda byggnadernas placering vid Österåkersanstalten så att de grundförbättringar, som erfordras, i görligaste mån begränsas. Likaledes torde böra övervägas vad byggnadsstyrelsen anfört rörande lämpligheten av gångkulvertar samt omslutningsmur av föreslagen höjd och utformning. Översynen bör emellertid enligt min mening ej påverka den principiella utformningen av anstalterna, vilken nu bör underställas riksdagen för att beslut härom skall kunna ligga till grund för detaljplaneringen. Denna bör nämligen påskyndas och komma i gång så fort som möjligt under innevarande år. Den överarbetning som särskilt måste utföras, när det gäller Österåkersprojektet, kan medföra att byggnadsarbetena på denna anstalt icke blir igångsatta lika snabbt som på Kumlaanstalten. Med hänsyn till önskvärdheten att snarast uppdelna den östra anstaltsgruppen är det också angeläget att Kumlaanstalten särskilt forceras.

Mot den principiella uppläggningsplaneringen av anstalterna har jag icke några erinringar att framställa. Jag tillstyrker därför att kommitténs förslag lägges till grund för det fortsatta arbetet med anstalternas detaljplanering och uppförande. Det är dock självfallet angeläget att vid det fortsatta arbetet alla möjligheter tillvaratages att begränsa kostnaderna utan att man eftergiver principerna för en tidsenlig fångvård.

De anmärkningar som av fångvårdsstyrelsen framställts mot olika detaljer i förslagen — särskilt beträffande sjuk- och administrationsavdelningarna — har föranlett vissa tillrättalägganden och bemötanden från kommitténs sida, och dessa problem torde böra närmare övervägas i det fortsatta planeringsarbetet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om de modifieringar i de framlagda principförslagen som därvid kan befinnas påkallade.

Vid anmälan av statsverkspropositionen ansåg jag att man icke kunde räkna med att några egentliga byggnadsarbeten skulle hinna komma i gång på dessa anstalter under budgetåret 1957/58. Medel begärdes därför endast till utrednings- och förberedelsearbeten under särskilt anslag. I den mån det skulle visa sig möjligt att redan under budgetåret igångsätta egentliga byggnadsarbeten, bör emellertid Kungl. Maj:t vara oförhindrad att fatta beslut härom. Ställning torde nu icke behöva tagas till de av kommittén framlagda förslagen till personalorganisation och utrustning.

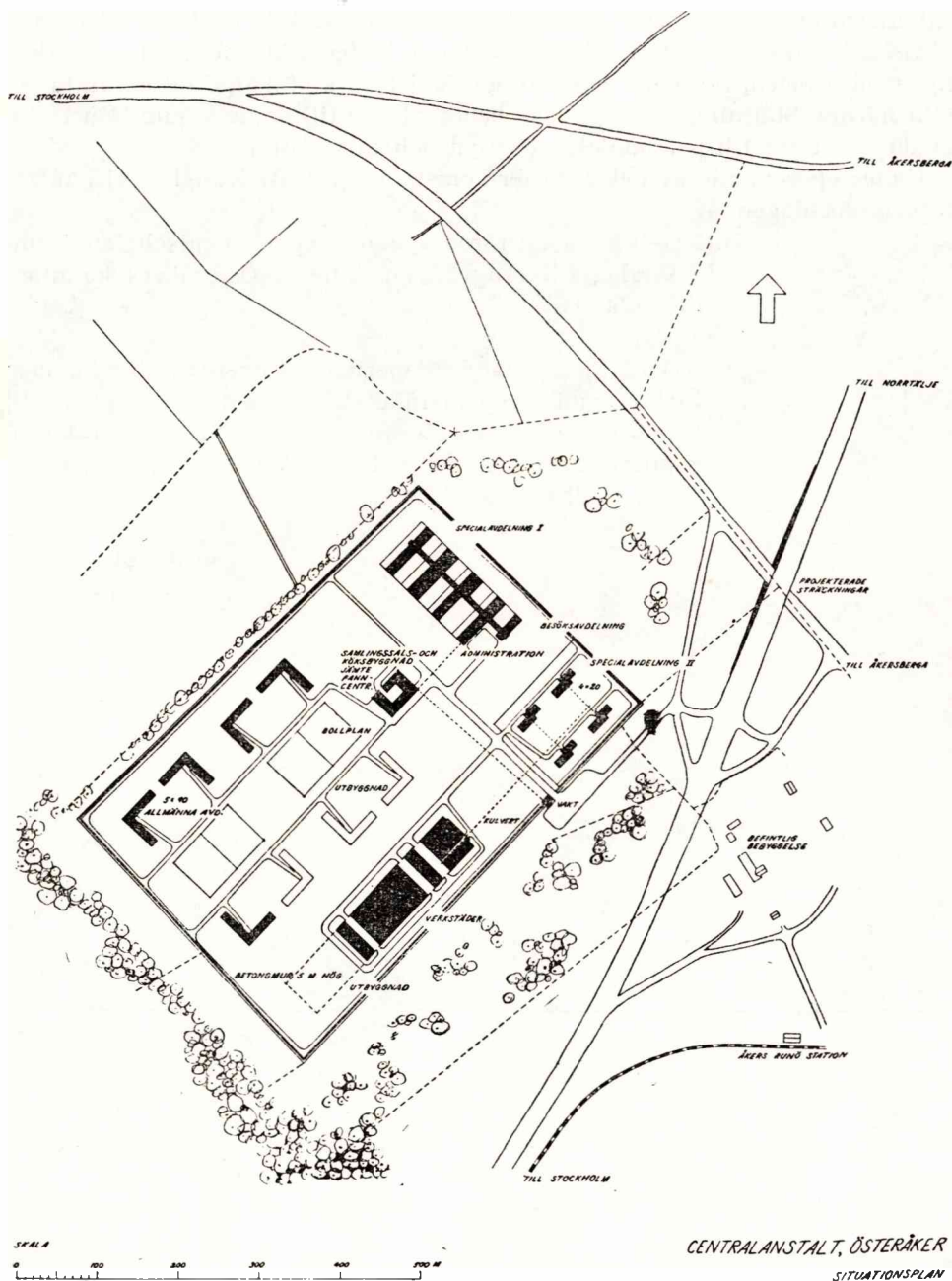
Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna av föredragande departementschefen framlagda förslag till fångvårdsanstalter i Österåkers kommun och i Kumla stad.

Vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Chr. af Winklerfelt

Bil. B

